

HELLEMYR

- Boplasser og andre
historiske steder i nærmiljøet

**& noen
tilbakeblikk**

*Skrevet av Torleif
Haugland.*

*Tilrettelagt av Erik
Støen.*

*Illustrert av Kristina
Walker-Nordlöf*

2025

Hellemyr

HELLEMYR

Dette heftet er laget til intern bruk ved Hellemyr skole i forbindelse med skolens 50-årsjubileum i 2025. Heftet løfter frem et lite utvalg av historiske steder og fortellinger fra nærområdet, fortellinger som mange kanskje aldri har hørt, men som bidrar til å belyse Hellemys rike og mangfoldige historie.

Gjennom beretninger om blant annet Tjuvhelleren, Grimbrødrene, Ingershelleren og Fredløshytta ved Jentetjønn, inviteres vi til å utforske sporene etter dem som har levd her før oss, mennesker som søkte tilflukt, forsøkte å overleve i fattigdom, eller som kjempet for frihet under krigen.

Disse stedene er ikke bare fysiske minner i terrenget, men også bærere av lokal identitet og kulturell arv. Ved å løfte frem disse fortellingene ønsker vi å gi både ansatte og elever et dypere innblikk i historien som omgir skolen og nærmiljøet. Kanskje kan dette inspirere til nysgjerrighet, samtaler og videre utforskning, både i klasserommet og ute i naturen.

Heftet er først og fremst laget som et pedagogisk ressursgrunnlag og historisk innspill til jubileumsfeiringen, og kan også fungere som et utgangspunkt for undervisningsopplegg, turforslag og refleksjon rundt hvordan steder og historier former våre fellesskap.

Erik Støen og Torleif Haugland

Tjuvhelleren og Grimbrødrene

Tjuvhelleren ligger nordøst for Tjuvtjønn nordøst for Gråmannen. Store steiner har rast ned i den trange dalen som går nordover fra Tjuvtjønn. Disse danner helleren. Den er åpen mot nord og vest, og måler omkring to ganger to meter. Den har nok i sin tid vært «påbygd» for å bli litt lunere.

På begynnelsen av 1800-tallet var veien over Groheia hovedveien mellom Kristiansand og Mandal. Bønder fra Greipstad og Søgne benyttet denne veien flittig. Men rundt 1820 begynte denne veien å bli utrygg. Når bøndene kom med hest og kjerre opp bakkene fra Grotjønn, hendte

bakketoppen for å la hestene hvile og drikke. Da kunne det plutselig komme fram noen karer fra skogen som ranet dem for ting de hadde på lasset. Disse karene forsvant gjerne like fort som de dukket opp. Det viste seg at de gjemte tyvgodset i Tjuvhelleren. Bakken opp fra Grotjønn ble etter hvert omdøpt til Røverkleiva.

Oppe på Kjerrane var det den gang to husmannsplasser. I 1820 plyndret og stjal brødrene fra enkefru Karen Kiær som bodde i den ene husmannsplassen.

Disse tre brødrene ble etter hvert omtalt som Grimbrødrene.

Tjuvhelleren og Grimbrødrene

Den fattige familien bodde flere steder på Grim, men vi vet ikke nøyaktig hvor. De tok etternavnet Grim. Det var seks barn hvor tre av barna var gutter.

Brødre begynte dessverre en kriminell løpebane, og mye av dette skyltes ren nød for å overleve. Knud var eldst. Allerede i 1815 kom han i fengsel for vold og tyveri. Han var stadig inn og ut av fengsel for voldsepisoder og tyveri. Han hadde to brødre som begge hette Ole, den eldre og den yngre. De var også stadig i klammeri og ute på røvertokter.

Det fortelles at Ole, den eldre, og Knud satt i arresten sammen med Ole Høyland. Disse tre planla flukt fra fengselet og greide å rømme. De streifet da rundt omkring i skogene utenfor Kristiansand. Etter tre måneder på rømmen ga Ole opp og meldte seg for politiet.

Mor til guttene ble også tatt flere ganger for å ha stjålet mat for å livberge seg. Hun ble satt i «Tukthus» (fengsel) flere ganger for å ha stjålet.

Det fortelles at Grimbrødrene hadde bygd seg ei hytte på heia ovenfor Krossen på Styggehei. Her hadde de utsikt over veien opp til Setesdalen og veien over til Kjerrane. Det hendte at de valgte seg ut sine offer. De ranet og stjal matvarer og andre ting de hadde bruk for eller kunne selge. Hytta ble etter hvert oppdaget og de to brødrene og mora ble tatt, tiltalt for tjuvgodset som de fant inne i hytta.

Avisen beskrev de tingene de fant i hytta og ba folk som trodde de var frastjålet gods komme og melde seg.

Normann Liene forteller at brødrene, Ole den eldre og den yngre, tok livet av en mann som kom opp røverkleiva. Da rømte de til Ingershelleren.

Etter en tid kom politiet på spor av dem. Den ene ble skutt ved Heftetjønn, mens den andre rømte til sjøs. Moren var der også, og hun ble satt i fengsel.

Moralen må være at det ikke lønner seg å stjele. To av brødrene og mora døde i fengsel.

Moralen må være at det ikke lønner seg å stjele."

Tjuvhelleren og Grimbrødrene

På den samme stien/veien hvor Grimbrødrene stakk av inn til Tjuvhelleren, var det på 50-tallet at Kristiansands første slalåmbakke lå! Den startet på toppen av bakkene, og mål var ved broa over bekken som renner ned til Grotjønn.

Det var ikke noen tråkkemaskin eller heis. Bakken måtte tråkkes av slalåmløperne selv. Det var vel derfor begrenset hvor mange slalåmturer de orket på en dag.

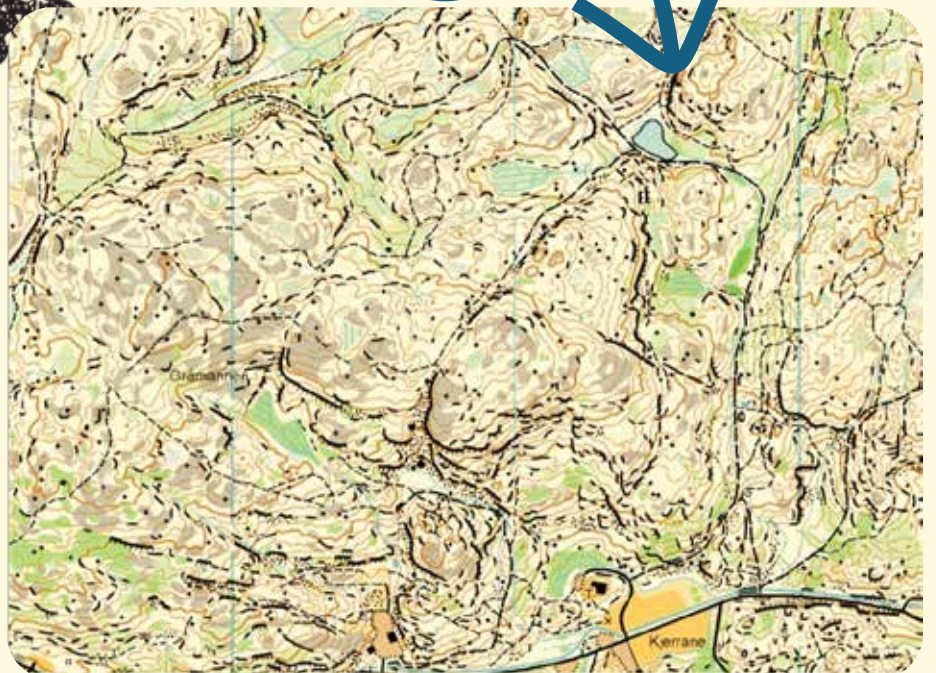
Bildet viser
slalombakken
– veien opp til
Tjuvhelleren

Tjuvhelleren og Grimbrødrene

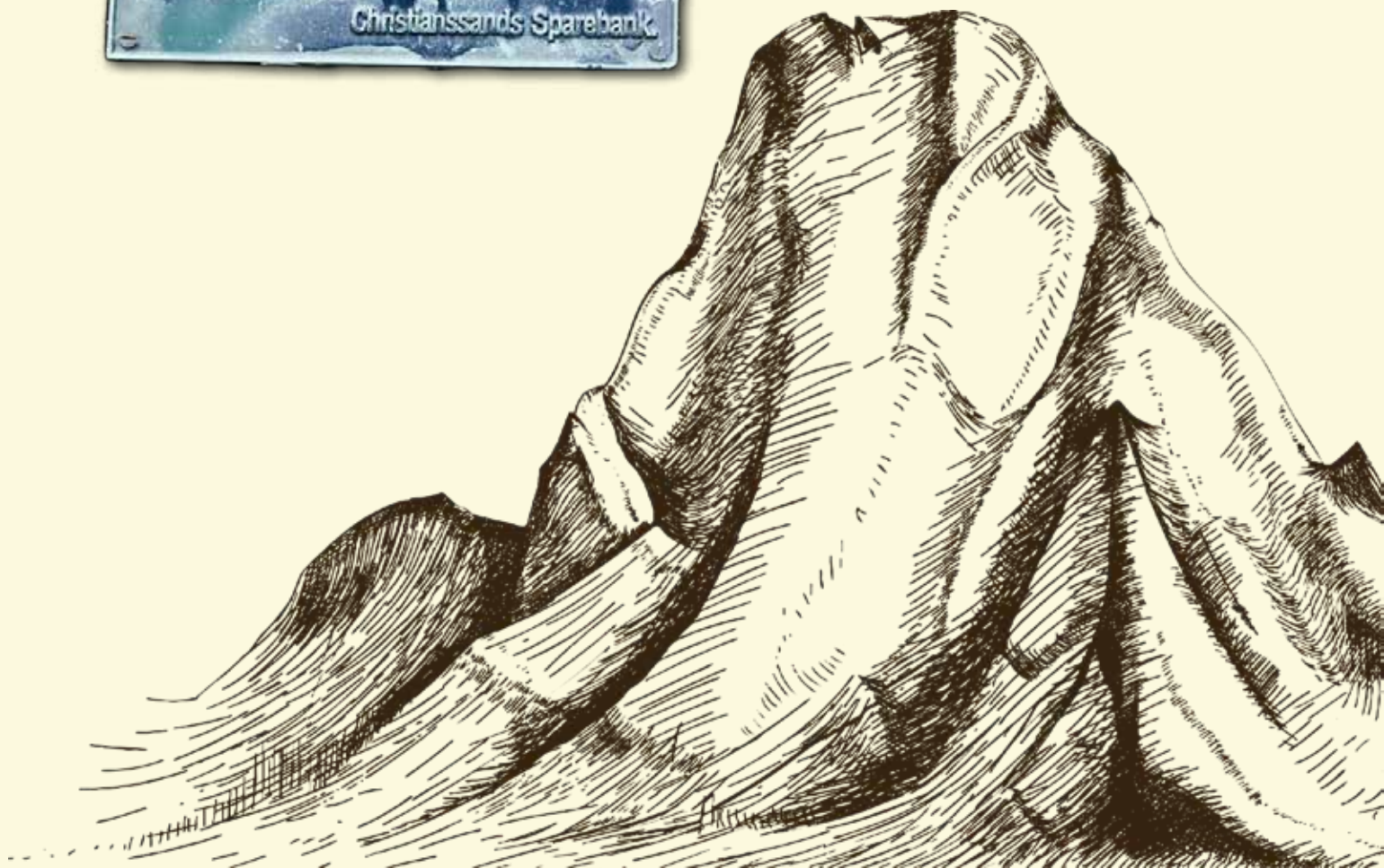

Pilen viser stedet der
Grimbrødrene gjemte
tyvegodset

Ingershelleren 1870 til 1919

Skiltet er festet på en fjellvegg ved plassen og markerer at dette er et vernet område.

Ingershelleren

1870 til 1919

De store trærne som er der i dag var der ikke den gang. Da var det en solfylt plass."

Historien om Ingershelleren begynner i «Grauthelleren» like ved shellstasjonene på Fidjane ved E-39. Grauthelleren kommer av navnet «grjot», som betyr stein. Her var en fin heller som stod inntil fjellveggen. Den ble sprengt bort i forbindelse med sykkelstien som ble bygget her i 1997.

Inger Christensdatter Ugland var født i Greipstad i 1816. Hun var av fattigfolk på en husmannsplass i Greipstad kalt Solkroken. I en alder av 27 år fødte hun en datter (Tomine) som måtte settes bort til pleieforeldre. Ikke lenge etter dette traff hun korpsmusikant Knud Baardsen fra Øvrebø. Hun ble etter hvert gravid og flyttet sammen med Knud til Øvrebø hvor han kom fra. I 1848 fødte hun sønnen Bernt Christian Knudsen, og hun giftet seg med Knud dagen før nyttårsaften. Far Knud hadde ikke noen gård og mistet nå jobben som musikant.

Inger fødte senere sønnen Tobias i 1851 og Andreas i 1855. Barna ble på denne tiden satt bort til pleieforeldre. Inger og Knud bodde nå i Grauthelleren. Knud livnærte seg av småjobber for bøndene på Fidjane, og ellers av småjobber omkring i distriktet. Inger solgte småkaker og drops som hun hadde anskaffet i byen. Disse ble gjerne solgt når folk i Søgne kom sammen for å høre kunngjøringer av lensmannen. Hun fikk tilnavnet «kake-Inger». I 1870 døde Knud. Da måtte Inger flytte fra Grauthelleren. Bonden som eide helleren, viste henne bort. Bernt Christian, som til nå hadde vært hos pleieforeldre på Flekkerøya, flyttet da sammen med Inger til Ingershelleren.

Dette er en av flere hellere som er opphavet til navnet Hellemyr. Helleren er ca. 2 meter i bredde og ca. 6 m opp til taket. Innerst ble helleren tettet med stein og mose. Øverst ble det også tettet med mose, stein og jord slik at

det ikke lakk inn vann i taket. Døra var trolig en seilduk som dannet en slags dør. Sengeplassen var innerst og på tvers. Midt i helleren var bålplassen, «kjøkkenet».

Utenfor hadde Inger plantet eple-, kirsebær- og plommetre. På sørsiden av inngangen lå det en kjøkkenhage. De store trærne som er der i dag var der ikke den gang. Da var det en solfylt plass. Like bortenfor var det et lite vann hvor de kunne fiske. Det er nå borte etter utbyggingen.

Inger ble en gammel dame. Det står at hun bodde i byskauen. Hun døde av kreft i 1891. Bernt Kristian jobbet i byen som «tambur» (trommeslager) så sent som i 1865. Han flyttet trolig opp sammen med sin mor rundt 1870. Derfor er også helleren kalt tamburhelleren.

Bernt Christian fortsatte å bo i helleren etter at moren døde. Han tjente nå til livets opphold ved å flette kurver av bark, samt lage masteband til seilskuter. Han laget også sopelimer som han solgte. Dette hadde han trolig lært av Ola Limbinder. Disse tre var venner og hadde besøk av hverandre. Bernt Kristian drev også som skogsarbeider.

Ingershelleren

1870 til 1919

Når han jobbet i Vågsbygdskaugen, bodde han gjerne under Busteinen. Derfor fikk han også tilnavnet Kristian skaumann. Han var en svær kar med masse skjegg. Han hørte virkelig hjemme i skauen. Han hadde ormer og andre krypdyr som sine venner. Disse kunne han gjerne bære med seg i en tine. Det var nok noen som stokk når Kristian kom til byen og åpnet tina og viste fram en orm. Men ellers ble han regnet for en fredelig mann. Etter hvert som Kristian ble eldre, sviktet helsa litt. I 1904 ble han overtalt til å flytte inn på gamlehjem i byen. Men på sommertid flyttet han ut til

helleren igjen. Så i mars 1919 døde Kristian på gamlehjemmet i byen. Da var den siste helleboeren død.

Hva skjedde videre med barna til Inger? Tomine, hennes førstefødte, giftet seg til gård i Hornnes og fikk flere barn. En av etterkommerne ble arkitekt Thorleif Sandnes som tegnet tinghuset. Tobias flyttet litt rundt, men husker godt besøkene hos mor på helleren. Han beskrev de nydelige frukttrærne som stod utenfor

helleren, men ville ellers ikke snakke så mye om barndommen. Han endte hos pleieforeldre på Vigemostad. Her startet han opp eget bakeri og ble omtalt som en god baker.

Den yngste sønnen het Andreas. Han ble også satt bort til pleieforeldre. Han ble etter hvert kunstmaler og fikk mange etterkommere etter seg.

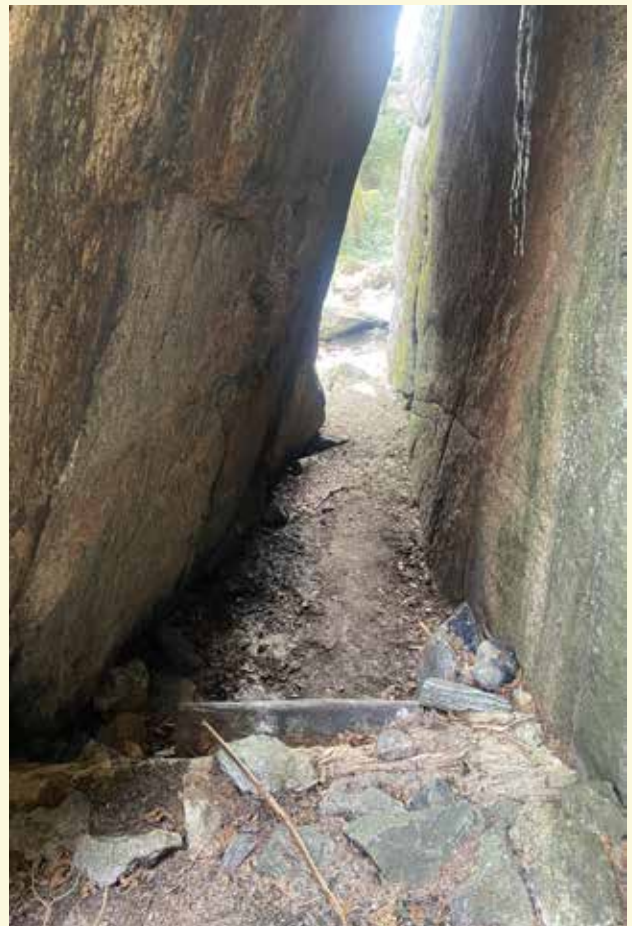
Ingershelleren 1870 til 1919

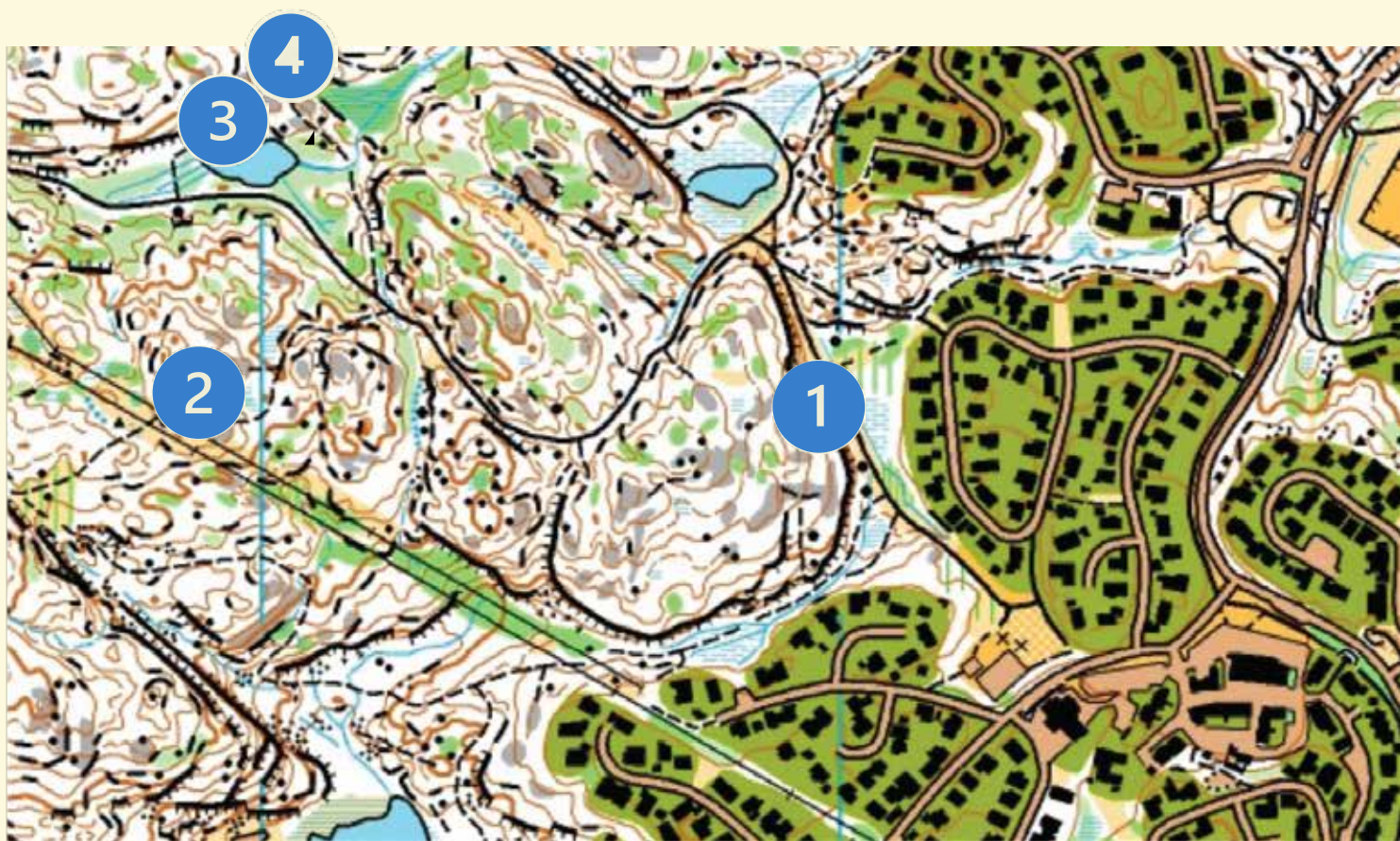

Frukttre ved Ingershelleren

Sengeplassen
var innerst og
på tvers. Midt
i helleren var
bålplassen,
«kjøkkenet».

1. Ingershelleren.
2. Flågvarden
3. Fredløshytta v/Jentetjønn (skilt)
4. Hule i ei steinrøys der våpen ble gjemt. Ca.4m dyp.

Ingershelleren 1870 til 1919

Tobias, et-
terkommer av
Inger

SIDE 32

VESTSIDA

Baker Tobias Vigmestad, sønn av Inger fra Ingershelleren

Hellemysfolk

forts. fra side 31

ers regnet som en fredelig mann.

Etter at moren døde, ble det vanskeligere for Bernt Kristian å klare seg på mange måter.

1904 ble han overtalt til å flytte på gamle hjem i byen, men sommerstid flyttet han ut til helleren igjen. Der, mars 1919 døde den flv. arb. og fattigunderstøttet Bernt

hjemmet i byen. Og med ham døde den siste helleboer i distriktet.

Etterkommere av Hellemysfolk

Selv om det var slutt på bosetting for denne gangen på Hellemys, var det ikke slutt på Hellemysfolk. Så vidt jeg vet så har man ikke kjent til denne delen av historien før. Den eldste datteren til Inger, Thome Taraldsdatter, giftet seg til gård på Hornnes. Det er stor etterslekt av henne. En av dem er nylig avdøde arkitekt Thorleif Sandnes som har tegnet tinghuset. Han var meget slektsinteressert, men så vidt jeg har kunnet bedømme, så var han ikke klar over sitt opphav på Hellemys.

Inger og Knud fikk som nevnt også en sønn Tobias Knudsen. Han ble pleiet av en del av min familie som var bosatt på Vige. Han flyttet først til Mandal og så videre til Vigmestad. Heretter kalte han seg for Tobias Knudsen Vigmestad. (Han må ikke forveksles med en annen Tobias Vigmestad som bosatte seg i Kristiansand som hjulmaker).

Tobias startet opp et bakeri på Vigmestad. Han var ikke helt lett å bli klok på sosialt og ble regnet som litt utenfor. Det går mange historier om ham, ikke alle egner seg like godt på trykk, men han skal ha laget utmerkede bakevarer.

Torbjørn Ougland har skrevet en lang artikkel om bakeren fra Vigmestad. Det var hans

bakeren. Bestemora husket bakeren som beskrev de nydelige frukttrærne utenfor helleren. Ellers sa bakeren lite om sin barndom.

Tobias Knudsen Vigmestad ble gift og fikk flere barn. Den ene sønnen ble skredder og hadde en anerkjent skredderforetning i London og på Karl Johan i Oslo. Han sydde blant annet en livkjole til Roald Amundsen etter hans hjemkomst fra polferden i 1925. Han hadde bare et bilde av Amundsen å gå ut i fra, men smokingen passet perfekt. Det lever en sønn av skredderen ennå.

En annen sønn ble kunstmaler. Jeg fikk kontakt med etterkommer av ham. Det viste seg utrolig nok at han så og si var nabo til min søster. Han kom i sommer og besøkte meg og hadde med seg sin slektsforskerne kone som hadde bidratt med at kontakten ble opprettet. Fornevnte Torbjørn Ougland kom også. Det ble et meget trivelig møte mellom disse, meg og min kone. Vi tok selvsagt en tur til Grauthelleren og Ingershelleren hvor etterkommeren av Inger kunne sette seg under helleren til sin tippoldemor og ta på hennes frukttrær. Det var med en rar følelse undertegnede kunne se et så håndfast resultat av min historieinteresse hvor fortid og nåtid ble bundet sammen.

Det er i alle artige bihistorier i denne historien som kunne ha vært belyst hvis

bør uansett nevnes at hadde det ikke vært for lokalhistorikeren Ivar Johannessen som fikk daværende historikerinteresserte ordfører Paul Otto Johnsen på banen, så hadde Ingershelleren fått samme skjebne som Grauthelleren i forbindelse med utbyggingen av Vestheiene.

Heldigvis er Ingershelleren bevart for fremtiden og kan stå som et symbol for at selv om man kommer fra fattige kår, så ligger verden åpen for ens fotter hvis en griper sjansen. Det kan altså se ut som at Bjørnstjerne Bjørnsons livsoptimisme har noe for seg. Jeg har funnet mange eksempler på fattigfolk rundt Kristiansand som fikk en bedre skjebne enn det Anale Skram gav Hellemysfolk. De vokste på morgangen og viste en sterk vilje til å bedde levevilkårene for seg og sine etterkommere. Jeg kan jo i all beskjedenhet snike meg inn i samme settingen siden min tippoldefar ble født under en heller i Tveit.

Kilder: Etterkommere av Hellemysfolk: Torbjørn Ougland, Ivar Johannessen. Hellemysfolk på Hellemys - artikkel i Vestergabet 20.11.2002 av Normann Liene, Grim, Krossen, Suldalen - hefte utgitt av pedagogisk senter Greipstad Gård og Slett i av Marit Ljustad Mørch Øvrebo boka I Gård og Ått av Jon Aron Oddernes Gårdshistorie av Kåre Rudjord. Hornnes Gårds- og ættesoge av Olav O. Uleberg. Hellemysfolk

Ett tilbakeblikk

Limbindermyra

Ola var storfabrikant på området, og det var sjelden å se han uten et knippe med limer. Det var derfor ikke underlig at han fikk navnet «Limebinderen». "

Bildet er fra
Limbinder
myra.

Limbindermyra

Limbinderhelleren ligger rett over åpningen av jernbanetunnelen på Limbindermyra ved Grotjønn. Helleren er dannet ved at fjellveggen har et overheng som danner et slags tak, men det er egentlig en dårlig heller som ikke gir god ly for vær og vind. Det er nok derfor at den ble «pyntet» på ved at passende bordbiter ble satt opp på skrå opp mot fjellet. Helleren har sitt navn etter Ole Ellefsen Moseidjord som i sin tid bodde her. Han ble gjerne kalt Ola Limbinder og var født på en husmannsplass under gården Moseidjord i Venesla. Men her inne på Groheia var hans private residens, og her satt han og lagde sopelimer av pors og bjerkeris. Disse solgte han på sine daglige turer til byen for 2 skilling pr. stykk. Ola var storfabrikant på området, og det var sjelden å se han uten et knippe med limer. Det var derfor ikke underlig at han fikk navnet «Limebinderen». I ledige stunder fisket han i Eigevannet og fikk stor, fin fisk. Om høsten plukket han hasselnøtter som han solgte til «kurvkonene» i byen. Det var koner som satt på gatehjørnene og handlet med frukt, kaker og annet spisende.

Av og til tok Ola jobb som brykkesjauer. Det betydde at han var med og losset og lesset last på seilskutene. Det var en tung jobb hvor de blant annet måtte løfte sekker opp mot 100 kg.

Noen ganger fikk Ola muligheten til å vise kjempekreftene sine. Det sto respekt av Limbinderen blant brygge-sjauerne. Men det hendte nok av og til at de ertet ham, og da kunne det lyse ut av øynene på han. Da var det bare å trekke seg unna, for ellers kunne de få ei omgang juling.

Om lørdagskveldene kunne han gjerne kjøpe med seg ei flaske brennevin. Da skulle han besøke Inger og Kristian og ha helgemoro sammen med sine gode venner i Ingershelleren.

En vinterdag i 1883 var Ola på vei hjem fra byen. Han var beruset og gikk på isen i Nattmannsbekken ved Grimsbroa. Her falt han igjennom isen og druknet. Ola Limbinder hadde en heller som nå ikke er så lett tilgjengelig. Den er gjerdet inne bak jernbanegjerdene. Ca. der den røde stjerna er.

Helveteshåla

“Denne plassen ble tatt i bruk som gjemmested allerede i forbudstida”

Bildet er fra Helveteshåla.

Helveteshåla

Indre Eigevann ligger mellom Hellemyr og Tinnheia. Her finner vi Helvetesdalen, en trang og uframkommelig liten dal, derav navnet. Denne lå i sin tid inn i byskauen langt fra bebyggelse. Det gikk en sti inn der fra ytre Eigevann, og motsatt fra skytterlaget via Hestfalltjønn. Midt i dette dalsøkket har det falt ned store steiner som danner ei hule/heller. Denne plassen ble tatt i bruk som gjemsted allerede i forbudstida mellom 1916 og 1927.

Det var da forbud mot å selge sprit og sterke alkoholholdige drikker. Men det førte til smugling og ulovlig innførsel av sprit fra Sverige og andre land i Europa. Sørlandet var et område hvor skuter kom inn med ulovlig last. Sprit i dunker og tønner ble droppet fra skip ute ved Grønningen og Øksøy. Småbåter rodde ut og plukket opp disse fra skipene. Hanneviga var kjent som et smuglersted hvor ulovlig last ble brakt inn. Den ble blant annet fraktet til Helveteshåla hvor den ble oppbevart på eikefat. Etter det ble den fraktet ut i mindre enheter og solgt i byen.

Helveteshåla

Denne hula var blitt glemt da krigen kom. Nils Fidjeland var en dag ute med hunden sin for å jakte på rev. Hunden ble plutselig borte i ei ur, og slik oppdaget Nils denne plassen. Kaare Heisten (20 år) og Nils Fidjeland (40 år) var begge aktive motstandsfolk under krigen.

Nils Fidjeland var børsemaker (reparerte gevær) og hadde eget verksted i byen. Høsten 1942 var det mange motstandsfolk som stod i fare for å bli tatt av gestapo. Disse måtte gjemmes bort og smugles ut av landet. Nils og Kåre skaffet materialer fra Køita og fikk diss fraktet opp til ytre Eigevann. Her rodde de utstyret over Eigevannet og innredet ei hytte i Helveteshåla. Her kunne man da overnatte

Det ble satt inn ovn, primus og sender. 3. september 1942 ble den første motstandsmannen brakt opp her i skjul. Ut over høsten kom det flere til som etter hvert ble smuglet videre til Oslo og Sverige.

Ut i november lå fire mann i dekning her. En kjent motstandsmann var arrestert, og det var frykt for at han kom til å røpe om den hemmelige hula. Nils og Kåre fikk flyttet de fire i sikkerhet på andre hytter og ryddet hula for alt utstyret. Dagen etter kom tyskerne til hula, men fant ingenting.

Helveteshåla

Kulturpost ved
Helveteshåla, fra boken
"Den store hellerboka
for Agder og Rogaland",
2008

Ett

tilbakeblikk

Hytta Fredløs ved Jentetjønn

Kaare Heisten og Nils Fidjeland ga ikke opp motstandskampen. Men de skjønnte at de var i fare når motstandsfolk ble tatt og torturert for å gi tyskerne opplysninger. 15.12 1942 dro Nils og Kåre opp til Knut Olsen Fidjane. Han hadde gård her på Fidjane. De ventet til fjøsstellet var over og dukket opp i løa hvor de traff Knut.

Han forsto hva dette handlet om – finne nytt gjemmested for folk på rømmen. De ble enige om at Kaare og Nils skulle bygge ei hytte under en heller inne i en tett skog, altså ved Jentetjønn. Det lille huset som står ved utgangen fra Hellemyr/E-39 var da under bygging. Midt i desember stjal Kåre og Nils materialer som lå på byggetomta. De kuttet dem på lengde (180cmX-225cm) og bar opp ferdige

«vegger» til hytta. Denne bygde de opp på 10 dager. De dekket veggene med jord, lyng og mose slik at en kunne gå rett forbi uten å oppdage hytta. Foran døra la de et grantre som de bare skjøv til side når de skulle inn og ut. Inni hytta sto de to køyer, et bord, en stol, to lamper, en ovn og en radio.

De flyttet inn i jula 1942. Myra utenfor var jo gravd opp, og de ba en stille bønn om snø. Den første dagen de våknet i hytta var det kommet et tykt lag med fin nysnø som skjulte alle spor. Ovnene som de bar opp, hadde de funnet i et tomt hus på Fidjane. Eierne var «lange-Tom», som etter krigen fikk forklaring på hvor ovnen hans hadde tatt veien. Lampene fant de i ei arbeidsbrakke til tyskerne. Disse holdt på å jobbe på jernbanen ved Kjerrane. Radioen ble fraktet opp i

ryggsekk av Kåre. Han gikk over isen på Jentetjønn, men falt igjennom og ble skikkelig våt. Den kvelden og natta fikk han ligge i overkøya for å tørke opp. Men ellers var det Nils (den eldste) sin plass – her var det nemlig varmest å ligge.

Bøndene på Fidjane sørget for at guttene fikk mat, poteter og kjøtt. Men det var viktig å gå forskjellige veier inn til hytta for at det ikke skulle oppdages at det var aktivitet i heia. Vi må huske på at Jentetjønn var langt fra bebyggelse og lå i den såkalte byskauen.

Hytta Fredløs ved Jentetjønn

Nils var børsemaker og en veldig god skytter. Det var derfor naturlig at han jaktet på vilt i skogen. En dag var han og en kamerat på jakt mellom Hellemyr og Tinnheia. Her traff de syv tyske soldater. De stokk selvsagt, men var kalde og tøffe. De greide å overbevise tyskerne om at de var på revejakt, og at de trodde de visste hvor reven gjemte seg. De fikk da tyskerne med på å stå på post ved at de spredte seg i terrenget. Da benyttet Nils og kameraten sjansen til å stikke av og forsvinne så fort som mulig.

Kaare Heisten bodde i «Fredløs» i 6-7 uker. Etter det ble han smuglet over til Sverige og senere over til Skottland. Her fikk han militær utdanning og var med videre i krigen.

Nils ble boende på Fredløs i 16 måneder. Han hadde et våpenlager i nærheten av hytta. Dette passet han på. Det var ment å brukes hvis det ble kamper senere i krigen. I april 1944 forlot han hytta og kom til England. I disse månedene tok han imot rømlinger som måtte reddes fra tyskerne. Et slutten av krigen kom nye beboere til hytta. Her hadde de fått opp en sender. Flågvarden var et fint utsiktspunkt for båttrafikken utenfor Kristiansand. Meldinger ble sendt til England.

Hytta ble aldri oppdaget! Etter krigen ble den plukket ned og satt opp igjen på Vest-Agder museet som et minne. Innvendig er den akkurat slik som den så ut den gang under krigen.

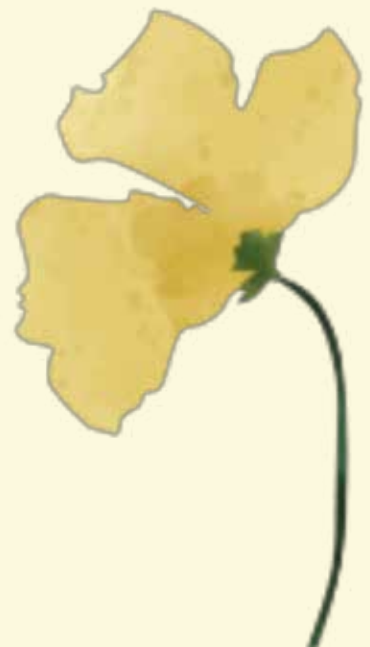

*Høsten 1942
var det mange
motstandsfolk
som stod i fare
for å bli tatt av
gestapo."*

Hytta Fredløs ved Jentetjønn

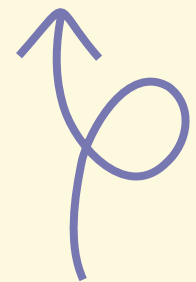
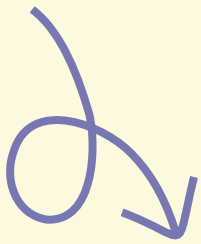

*Her traff de
syv tyske sol-
dater. De stakk
selvsagt, men
var kalde og
tøffe."*

Hytta Fredløs ved Jentetjønn

Bildet under:
Jentetjønn
– Fredløshytta
ligger bak
trærne midt på
bildet.

Bilde oven:
Vei inn til til
Fredløshytta

Hytta Fredløs ved Jentetjønn

Fra nedtakingen av Fredløs, jordvollen rundt hytta er tatt bort.

Hytten «Fredløs» ble senere satt opp på Kristiansand museum, med bistand fra blant annet Kaare Heisten. Kaare var en ivrig formidler og fortalte alle som ville høre på om de spente dagene de brukte på å bygge hytta i skogen og sin flukt fra Norge. Heisten var også aktiv i innsamlingen av gjenstander knyttet til hjemmefronten i Vest-Agder. Klær etter «Gutta på skauen», hjemmebygde radioer og ting fra flyslipp ble gitt til museet av Kaare selv og via mennesker han kjente.

Kaares bidrag til museet og hans innsats for å formidle med iver denne delen av fylkets historie har hatt og vil ha stor verdi for museet og landsdelen. Kaare har vært en selvskreven gjest på den årlige julelunsjen på museet og var i mange år en viktig del av familiedagen på museet, hvor han satt i hytten «Fredløs» for å fortelle alle besøkende om sine opplevelser under krigen.

Om hytten Fredløs

Hjemmefrontshytta «Fredløs» ble brukt som gjemmested under andre verdenskrig av motstandsmenn. Hytta ble reist ved Jentetjønn i Byskauen i 1942 og er seinere rekonstruert på Kristiansand museum Kongsgård.

Sist oppdatert: august 19, 2016 (desember 12, 2023) | Av Tonje Tjøtta | Publisert i 2016
Kristiansand museum nyheter, Nyheter Vest-Agder-museet

Artikkel
om hytten
Fredløs fra
Vest-Agder
-museet,
2016

Ett
tilbakeblikk

Hytta Fredløs ved Jentetjønn

Bildet viser
vei inn til til
Fredløshytta
- det blå skilt
viser hvor hyt-
ten er.

"FREDLØS"
BYGGET I DESEMBER 1942 AV TO
NORSKE MOTSTANDSMENN. ETTERSØKT
AV GESTAPO.
HYTTA ER FLYTTET TIL V. A. FYLKESMUSEUM.

Hytta Fredløs ved Jentetjønn

> MOTSTANDSBEVEGELSEN I VEST-AGDER OG HYTTEN «FREDLØS» – EN SISTE TAKK TIL KÅARE HEISTEN

Motstandsbevegelsen i Vest-Agder og hytten «Fredløs» – En siste takk til Kaare Heisten

"En siste takk til Kaare Heisten", Vest-Agder Museet

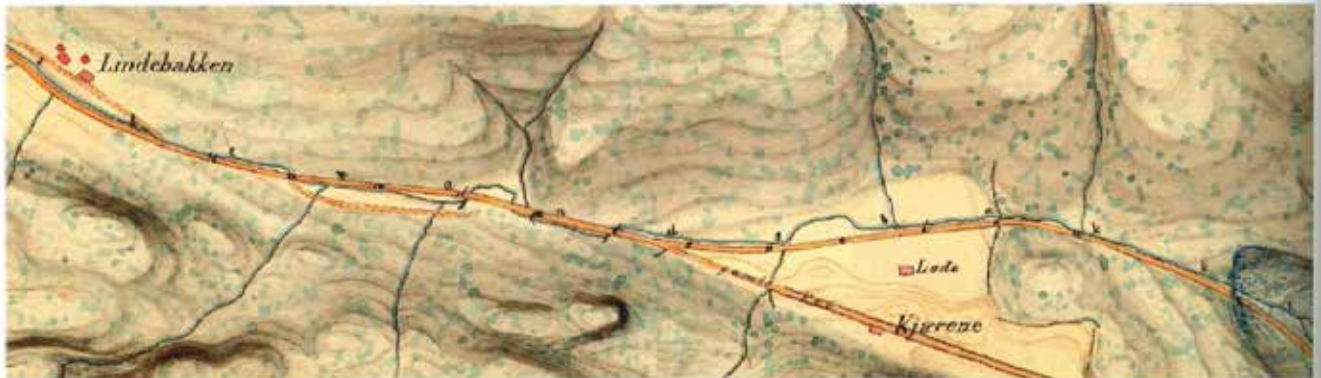
I mange år har Kaare Heisten vært en viktig samarbeidspartner for Vest-Agder-museet for formidling av andre verdenskrig og motstandsbevegelsen i Vest-Agder. I dag kunne vi lese at Kaare har gått bort, 96 år gammel.

Kaare Heisten var 20 år da krigen brøt ut i Norge i 1940. I 1942 måtte Heisten flykte fra byen, han var ettersøkt for sin medvirkning i hjemmefronten. Kaare Heisten og Nils Fidjeland bygde et skjulested i skogen ved Hellemyr, en hytte som ble kalt «Fredløs». Det var plass til to senger, et bord og en stol i hytta som de to delte en stund før Heisten reiste videre. Han reiste til slutt til Sverige, mens Fidjeland bodde i hytten i 16 måneder.

**Ett
tilbakeblikk**

Kjerrane

Kart som viser hvordan den gamle veien vestover gikk i 1871 før veien ble lagt om Hørnevik. Viser husmannsplassene Lindebakken til venstre og Grokjærrane med løe til høyre. BRUNNS KART FRA 1871 VIA STATSARKIVET I KRISTIANSAND

GROKJÆRRANE OG LINDEBAKKEN

To husmannsplasser i nordvest Grokjærrane, matrikelnummer 654

Langs postveien til Mandal, helt i nordvest, men innenfor Kristiansand bygrense lå det fra gammelt av to husmannsplasser under gården Grim. Det var Grokjærrane og Lindebakken. Torfinn N. Hageland som kjenner historien, forteller:

«Grokjærrane, i dagligtalen bare kalt Kjærrane, begynte som husmannsplass eller festebruk under Grim tidlig på 1700-tallet. Der bodde flere festere opp gjennom årene, blant annet kjøpmann Nils Kjær fra år 1800. Enka satt med Kjærrane i alle fall i 1828, for da gjorde «Grimsbrødrane» innbrudd hos

herne. Det fortelles at en mann hengte seg i løe på Kjærrane etter å ha fridd fongjeves til henne, og at dette ligger til grunn for et dikt av Vilhelm Krag som heter Det speger. Etter dette tørde ingen bo der lenger. Etter 1830 ble plassen stående som «det forlatte hus på Groheia».

Fra 1869 har Kjærrane vært regnet som frikjøpt eiendom. Forskjellige bønder som bodde andre steder, slo gresset på jordene der. Den siste var Johan Henrik Benneche fra 1895. Han bodde da hos sin far på gården Møglestue og drev småbruket derfra. Han gikk eller kjørte med hest og kjerre mellom de to brukene. I 1910 flyttet både han og

faren til Klappane, men Johan Henrik fortsatte å slå gresset på jordene på Kjærrane frem til 1946 og hadde husdyr der om sommerne.»

Kristiansand Ynglingeforening overtok Kjærrane i 1946 og brukte gårdstunet som sportskapell. Hvert år ble Søndagsskolens dag arrangert for alle byens søndagsskoler. Mange av barna kom med jernbanen til «Grokjær stoppested». Gårdstunet som bestod av hovedbygning, mellombygg og uthus, brant ned i 1982. Det lå der sjøferhundklubben holder til i 2021. Etter et møteskifte med Grim skog som hører til kommunen, ble det bygd nytt sportskapell i skogen nordenfor i 1984.

Kjerrane. Fra “Rusleturer på Grim” – Grim 3.
Inger Johanne/Knut Mæsel/Munksgaard.

Nils Fidjeland

Hvem var Nils Fidjeland?

Av Wenche Bariås

Fra parkeringsplassen til løypa mot Kjærrane slynger det seg en vei oppover bakken mot lysløypa på Hellemyr. Den har fått navnet Nils Fidjeldsvei. Mange kjenner nok til historien om de to motstandsmennene som skjulte seg i ei hytte ved Jentetjønn under krigen. En av dem het Nils Fidjeland. Men hvem var han, og hvorfor fikk nettopp han en vei kalt opp etter seg?

Nils Fidjeland var børsemaker i Kristiansand og hadde verksted i Tordenskjoldsgate. Familien bodde i Kuholmsveien. Under krigen kom han ganske tidlig med i den norske etterretningsorganisasjonen XU som var den største organisasjonen i motstandsbevegelsen. Den samarbeidet tett med Milorgs D 18; avdelingen som Arne Laudal bygde opp på Sørlandet.

Nils Fidjeland var en robust jeger og konkurranseskytter. Han ble med i sikringstjenesten innen Milorg; de som ble kalt «Gjengen». Den bestod av meget våpenkyndige menn. I en rekke væpnede aksjoner klarte de å redde arresterte kamerater ut av tyskernes klør og hjalp dem i dekning.

I 1. desember 1942 ble i ettertid kalt «Redselsnatten». Da startet opprullingen av Milorg i Kristiansand. Nils Fidjeland og Kaare Heistein ble ettersøkt av tyskerne. De kom seg unna og levde i skjul ved Jentetjønn. Her

bygde de seg ei hytte på 1,80 x 2,25 m opp mot en fjellskrent. Den gang var dette langt inni ville skauen. Hytta var klar for innflytting 2. juledag. Dagen etter kom snøen. Hytta, som de kalte «Fredløs», var utrustet med to køysenger, benk, bord og stol samt en ovn. Inngangen var godt kamuflert av greiner og kvister.

Heistein flyktet til Sverige etter halvannen måned. Nils Fidjeland tilbrakte hele 16 måneder i den lille hytta før han også kom seg over til Sverige. Begge to ble fløyet videre til England. Heistein havnet i Luftforsvaret mens Nils Fidjeland ble stasjonert i den norske brigaden i Skottland resten av krigen. Som børsemaker gjorde Nils Fidjeland en viktig jobb under hele krigen, både med oppbevaring av våpen og med nødvendige reparasjoner og vedlikehold. Nils Fidjeland kom tilbake til byen etter krigen og døde i 1961, nær 60 år gammel.

Det hører med til historien at hytta ble benyttet som skjulested av flere personer som var på flukt fra tyskerne, før de kunne komme seg videre. Og våpen fra flyslipp ble oppbevart der. Mot slutten av krigen var det hjemmefronten som disponerte hytta. Herfra ble det etablert radiokontakt med London via senderen «Haakon». Hytta var godt skjult for de tyske patruljene som rekognoserte i området.

Både Per Tønnessen og Nils Fidjeland (til høyre) måtte flykte til England under krigen. Her er de fotografert mens de mater duene på Trafalgar Square i London i 1945.

Hytta ble flyttet til Vest-Agder Fylkesmuseum i 1974, med god veiledning av Kaare Heistein. I lysløypa på Hellemyr står det et skilt ved Jentetjønn som viser den korte veien inn til fjellskrenten hvor hytta lå.

Kilder: Artikkelen bygger på bakgrunnsstoff tilsendt fra Rusleturforfatterne Inger Johanne og Knut Mæsel. Bildene har de fått utlånt av Nils Fidjelds nevø, Bjørn Fidjeland. Else Reither har formidlet opplysninger fra kommunens bok: Forklaring til gate- og veinavn i Kristiansand, utgitt i 1989. Fakta om hjemmefronthytta er også hentet fra Vest-Agder fylkesmuseums årbok 2001.

Fra Grim
menighetsblad
nr. 4 2021.

Ett
tilbakeblikk

Postveien

Postveien over Groheia

TUR 49

Postveien, Vestlandske Hovedvei eller Gamle Mandalsvei som veien over Groheia ble kalt, er rustet opp og merket som sykkelvei. Den første delen er asfaltert, men siden er det en god grusvei. Den egner seg også godt til barnevogn. Det er bademuligheter i Kvislevannet som ligger på veiens høyeste punkt. Vi anbefaler å bruke turkart «Bymarka - Torriddal» og «Vågsbygda» på sykkelturen. Turen er ca. 9 km lang.

KRISTIANSAND - KVISLEVANNET

Fra byen sykler vi over jernbanebroa og Møllevannsveien til Grimskole. Herfra bruker vi sykkelstien som ligger som et lokk over bekken fra Grovann. Møllevannet, som vandrerdene på bunnen av, var i sin tid vannbasseng for Christiansands Møller. Vannet ble tappet ut i 1948-49, og nye boliger ble bygd hvor det før var vann.

TUR 49, Postveien over Groheia

På Krossen - som for øvrig betyr «krysset», der Postveien og Sotesdalsveien møtes - fortsetter vi rett fram og inn i Suldalen. Navnet kommer antakelig av en mann fra Suldal i Ryfylke som slo seg ned her i 1860-årene.

Vi passerer den en gang så stolte Tunnebakken som nå er gjengrodd. Tidligere har det vært avholdt både norgesmester-

skap og internasjonale hopprenn her. Bakkerrekorden er på 62 meter, og det siste rennsvaret i 1970.

Vi følger veien videre langs Grovannet til Skytterlaget. Denne skyttebanen ble anlagt i 1902, og samme året ble det arrangert landskytterstevne her.

Veien går i svinger langs kanten av vannet. Den ble anlagt her i 1880-årene, etter at den gamle Postveien ble satt under vann da Grovannet ble oppdemt. Ved lav vannstand er gamleveien lett synlig.

Bakken opp mot Kjørrana blir ofte kalt Røverkleiva. Tradisjonen forteller at det var her «Grimsbrødrene», som holdt til i Tjuvheieren inne i skauen, nord for veien, overfalt folk som var på hjemvei fra byen. Vel oppe ser vi Grimmannen på høyre side - et nakent, brunt og hørt heiområde. Vi kan godt tenke oss at det var her Bjørnstjerne Bjørnson fikk ideen til diktet «Enn om vi kledde fjellet».

Dalen vider seg noe ut og vi er på Kjørrane eller Grotkjærrane. Fra gammelt av mente man at det spakte her, noe Vilhelm Krag har beskrevet i diktet «Det Spøget». Der heter det i åpringslinjene: Der skal spøge grovt i myrane bag Grotkjærne

og i fjellene opetter. «Spøget» skal visstnok skrive seg fra en kat som hadde hengt seg i ei falleferdig løe som en gang stod her.

I 1946 kjøpte Kristiansand Ynglinge-forening den gamle gården som lå her. Den ble brukt til sportskapell helt til den brant i 1982. To år senere ble det nye kapellet på nordsida av veien innviet. Her er det sportsandakt hver søndag.

Veien videre er stengt for hulkjøring, og mens vi «sliser» oss opp Lindebakken,

Badeplassen ved Kvislevannet.

152

BLI KJENT

BLI KJENT

TUR 49, Postveien over Groheia

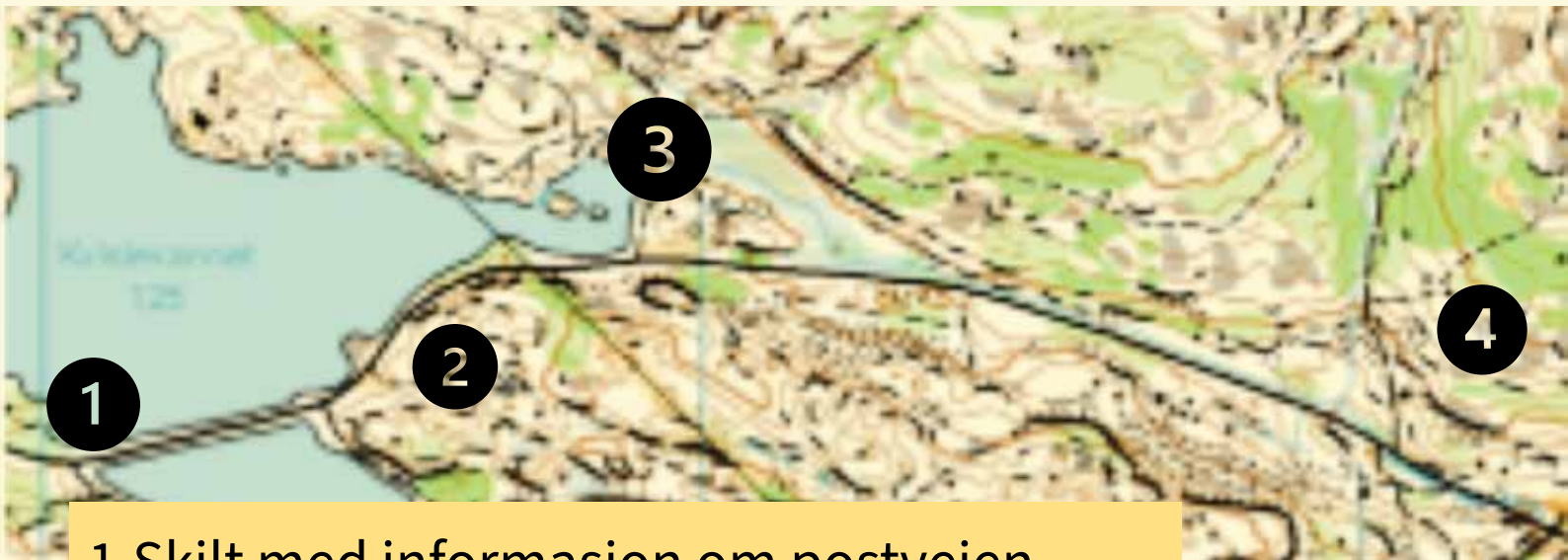
153

Postveien.
Fra "50 turer i
Kristiansands-
re gionen",
Bli kjent. Erik
Peersen/Norma
n Liene

Postveien

1. Skilt med informasjon om postveien

2. Badeplass

3. Slettsnok/buorm – sted. Forsking på ulike arter.

Samme som øst for Krokervann

4. Jettegryta

Andre Kilder

- Mitt turtips: Groknuden - fvn.no: (<https://www.fvn.no/lokalsport/en/i/qWkPX0/mitt-turtips-grok-nuden>)
- Hestfallstjønn: 231186
menighetsnytt nr 2 2023 til kunde.pdf
- Gråmannen: Tur 6: Gråmannen
- fvn.no: <https://www.fvn.no/sport/i/3JbBO0/tur-6-graamannen>

